

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VIBORG SMEDELAUG

Særtryk af
Historisk Samfunds Aarbog
1933

VIBORG SMEDELAUG

Af Kaptajn *Otto Smith*.

Sko min hest, hvem ka' bedst,
det kan æ præst, nej, kan han ej,
det kan æ smøj, som buer ve æ vej.
(Gammelt børnerim).

PRÆSTEN og smeden var gennem århundreder konkurrerter til befolkningens gunst. Begge ansås de som velforfarne i »den sorte kunst«, begge havde i folkemunde ord for nu og da at tage sig et tag med djævelen. Måske havde smeden til tider et lille forspring; thi vel kunde han ikke prædike, men ellers var der ikke den ting, han ikke kunde hjælpe med. »Er der noget i vejen, så hent smeden«, var et mundheld, der ofte anvendtes, og med rette.

Ligesom præsten mentes han at »kunne mere end sit fadervor«. Desuden var han altid omgivet af jern og stål, der som bekendt var det bedste middel til at holde troldtøj borte fra menneskene. Ofte kendte han ogsaa kunsten at læse over buldne fingre, og man kunde i skumringen snige sig til ham, når hans skygge i essens ild tegnede sig flammende og kæmpemæssigt mod smediens vægge, og bede ham om at »slaa øjet ud på tyven«, der havde fjernet ens ejendele. Til tider gav hans legemlige styrke ham hvervet som et privat ordenspoliti, der hentedes i særlig kritiske situationer.

At folketroen ogsaa kunde mistænke ham for ligefrem at gå i kompagniskab med selve fanden, haves der et bevis paa netop fra Viborg, hvor en kunstfærdig smed engang fik det hverv at lave to døre til et kapel i domkirken. De to djæвле, der stak hovederne frem midt i slyngværket, blev almindelig antaget for smedens egen attest for den hjælp, han havde modtaget til det ovenud kunstneriske arbejde.¹⁾

Fra den tidligste middelalder kaldtes den, der udførte kunstfærdigt arbejde for smed, hvad enten han arbejdede i træ, sten eller metal, og man antog derfor, at dette var grunden til, at de senere opstaaede smedelaug viste en stærk blanding med andre håndværkere, der efter vor opfattelse ikke havde nogen tilknytning til smedene, men dette er neppe rigtigt.²⁾

Smedene vidste nok, hvad de var værd. »Smedehåndværket er det værdigste af alle i verden, uden smed kan ingen bjerge sig; ligesom gramatikken viser vej til boglig kunst, viser smedehaandværket vej til alle verdens andre kunster; af smede kan blive paver, kardinaler, biskopper, kejsere og konger³⁾«, siger den middelalderlige smedeskrå fra Ystad med en lidt kraftig overdrivelse.

Men hvad smedene næde, kom de ikke sovende til, det gjaldt om at »passe på som en smed«, og der måtte »smedes, mens jernet var varmt«. Men var viljen der, livsglæden og det sunde humør, ja så kunde smeden vise den øvrige menneskehed, at »enhver er sin egen lykkes smed«.

Smedien var ofte centrum i den gamle landsby, eftersom man for det meste lagde den i nærheden af gadekæret; thi smedien var brandfarlig, og det var rart at have vandet i nærheden. Da købstæderne op-

stod, maatte smedene af samme årsag finde sig i at få anvist boplads i udkanterne; thi i disse byers tættere bebyggelse var brandfaren endnu større. I de fleste gamle danske købstæder findes smedegaderne i byens udkant og hyppigt lige op til kirkegårdsmure eller bymuren, hvis en sådan fandtes. De smedelaug, der opstod i købstæderne, lignede naturligvis de øvrige håndværkslaug, medens landsby-smedelaugene var noget ganske andet, idet de bestod af gårdejere. Disse havde part i smedien, som de bortforpagtede med beboelse og jordlod til en smed, hvis betaling for udført arbejde ofte skete i naturalier. Smedelaug af denne art har holdt sig helt op til vore dage, ja, findes ganske enkelte steder endnu.⁴⁾

Smedelauget i Viborg er sikkert meget gammelt. Når mønstringsrullen 1556 nævner smede (grovsmede), kleinsmede, knivsmede, guldsmede, sværdfegere, urmagere, remmesnidere og sadelmagere i et antal af 15 ialt, peger det stærkt i retning af, at der har været et smedelaug, som samlede alle disse kategorier. Nu og da træffer man i officielle dokumenter navne på disse håndværkere gennem de følgende årtier⁵⁾, men først fra 1631 får man den første efterretning om smedelauget. I dette år nævnes det, at der fandtes ialt 6 laug i Viborg, hvoriblandt smedenes⁶⁾. Virkelige efterretninger om laugets og dets indre liv haves dog først fra 1643, hvor en bevaret laugsprotokol⁷⁾ tager sin begyndelse.

Regner man ud fra kendskabet til laugsvæsenet i landets øvrige købstæder, må man gå ud fra, at et så stort håndværk i en by af Viborgs betydning har haft sit eget laug fra så tidligt et tidspunkt, som disse overhovedet er opstået i de danske købstæder.

De danske kongers kamp mod laugsvæsenet og især Christian IV's rigoristiske bestemmelse om inddragningen af samtlige laugs arkivalier har imidlertid berøvet os kendskabet til adskillige laugs ældre historie, og de Viborg smede træffer vi altsaa først i Christian IV's sidste leveaar; men så er oplysningerne til gengæld også ret udførlige og udtømmende.

Foruden at smedelaug⁷ som anført hørte til de blandede laug, kan man roligt sige, at smede og smede var mange ting. En liste over laugsbrødrene, der indleder protokollen fra 1643, viser, i hvor mange kategorier disse deltes.

Der er naturligvis først og fremmest de to grupper, som vi kender den dag i dag, nemlig grovsmedene og klejnsmedene, men derefter kommer en række andre, som vi nærmest må opfatte som specialister, rent bortset fra, at flere af disse »fag«⁸ helt er uddøde. Der er kedelsmede, (der ikke helt dækker over vore kobbersmede, thi sådanne forekommer ogsaa i laug⁷et), knivsmede, lesmede, lygtemagere, bøssesmede, sværdfege⁹ (der ikke smedede klinger, men derimod fæster til disse, som købtes en gros hos særlige klingesmede), tinstøbere, blytækkere, urmagere, guldsmede, og endelig sadelmagere og remmagere. De sidste ser måske lidt underlige ud i denne samling af jernarbejdere, men i flere af landets andre smedelaug står disse ligeledes som laugsmestre⁸), og der er da den mulighed, at disse ogsaa har haft lov til at fremstille de spænder og beslag, som hørte sammen med det læderarbejde, som var deres egentlige håndværk.⁹)

Ganske interessant er det at se guldsmedene som medlemmer af det Viborg smedelaug, thi skønt disse oprindeligt og naturligt var med i smedenes kreds,

skilte de sig i de fleste andre byer ud fra disse på et ret tidligt tidspunkt. Dette skyldes i første række, at kongerne udsendte særlige vedtægter, gældende for hele riget, for disse haandværkere, der arbejdede med ædle metaller, og som man måtte have en særlig klemme på for at undgå forfalskninger, dernæst opfattede guldsmedene sig hurtigt som finere end de øvrige haandværkere og indtog da også ofte en højere position i købstædernes borgersamfund end disse.¹⁰⁾

Til Viborg smedelaugs liv før 1643 kender vi som sagt intet. Den 10. maj dette år mødtes imidlertid mestrene i deres oldermands, Knud remmers (d. v. s. remmagers) hus og indledede en ny epoke ved at vedtage en ny laugsskrå, som de underskrev sammen med deres overbisidder, borgmester Peder Bering. Dette viser os, dels at laugets som sådan var af ældre dato – der opregnes ikke mindre end 41 laugsbrødre –, dels at de holdt de kongelige forordninger i hævd ved at lade en af byens øvrigheds personer være med, når de følte trang til at ændre deres vedtægter. At det var et laug i fuldt flor fremgår også af listen over dets ejendele, thi de ejede hele to velkomster (drikkebægre, der anvendtes ved laugets ceremonier) samt to hold ligklæder, der udlåntes ved begravelser, en rigdom, som er ret sjælden i den tids laug.

Gengivet her i korte træk fortæller skråen en del om laugsbrødrenes indre forhold. Den, der udeblev efter oldermandens tilsigelse uden lovlig undskyldning såsom bortrejse eller sygdom, måtte bøde 1 mark – eller mere, hvis det gentog sig. Den, der søgte optagelse i laugets, skulde henvende sig til oldermanden og hans fire hossiddere og overfor dem dokumentere,

at han opfyldte betingelserne for at blive optaget. Her til hørte, at han havde lært hos en laugsmester og havde sit lærebrev i orden samt havde vandret på håndværket i tre år. Det kunde desuden fordres, at han beviste sin dygtighed ved at gøre mesterstykke, hvortil han fik en måned. Var alt dette i orden, kunde man på den anden side ikke nægte ham optagelse i lauet.

En af laugenes fornemste opgaver var naturligvis at holde håndværket så højt i ære, at man ikke tillod udygtige folk at gøre arbejde for borgerne og derved nedsætte »det lovlige håndværk« i det almindelige omdømme. Derfor skulde en læredreng stå mindst 3 år i lære, arbejde som svend i mindst 3 år og have de befalede 3 års vandretid bag sig, før han fik lov at gøre mesterstykke.

Laugene holdt en stræng indre justits, der støttede sig på en række paragraffer i skræen, hvis overtrædelse afgjordes med bøder. Betaltes disse ikke, kunde vedkommende pantes for det dobbelte beløb. Men selv for den, der holdt sig skræens ordlyd efterrettelig, kunde det være dyrt nok at være laugsbroder, thi der fordredes adskillige afgifter, som i høj grad begrænsede tilgangen til lauet, og som gav de gamle mestre en ikke ringe magt.

En vigtig side af laugets virksomhed var »ligfølget«. Fra ældgammel tid var det et tegn på et menneskes gode position i samfundet, at mange mennesker fulgte ham til hans sidste lejersted, og denne »honette ambition« fik udtryk i gildernes og laugenes pligt for medlemmerne til at følge deres medbrødre og søstre til graven. I 1600'erne gjaldt denne mødepligt ved begravelser ikke alene håndværkerens og hans kones

begravelse, men også deres børns og tjenestefolks. For at gøre begravelsen så pompøs som mulig anskaffede laug et smukt broderede ligklæde til at lægge over kisten samt udskårne ligbærer til at stille kisten på og undertiden også kandelabrer til at stille ved kistens hovedende.

Af dette udviklede enkelte laug efterhånden særlige begravelseskasser, der udlejede ligklæderne mod betaling, og hvis medlemmer påtog sig ligbæring af ikke-laugsmedlemmer, også mod betaling, der deltes mellem bærerne og laugskassen, som derfor kunde yde medlemmerne god hjælp ved begravelserne.

Når en smedesvend kom til Viborg, skulde han straks begive sig til laugets krofader. En sådan udvalgtes årlig på skift blandt mestrene, og han havde til pligt i sit hus at stille lokale til rådighed for laugsmøderne samt til mod betaling at servere drikkevarer. Der kunde tjenes godt herpå, og bestillingen var meget eftertragtet.

I middelalderen havde mange laug ligesom gilderne deres eget laugshus, som ejedes af laugets krofader; men de tider var længst forbi, da laugene var så velhavende, og nu klarede man sig på ovennævnte måde. Krofaderen var oldermann for svendene og skulde mod billig betaling give de vandrende svende mad og sengeplads samt, hvis de vilde have arbejde i byen, anvise dem, hvilke mestre, der ønskede svende. Til den ende hang der i »kroen« en tavle med mestrenes navne i den rækkefølge, hvori de havde begæret svendehjælp, »valtavlen«, og svendene blev nu »omskikket« til disse »efter vallen«. Herefter benævntes svendene som værende »på vallen«, hvilket siden forvanskedes

til at være »på valsen«. Senere overtoges denne omskikning af oldgesellen, da svendezünften holdt sit indtog herhjemme og gjorde svendene det meste af Europa over til et fast sammentømret broderskab, som dog fik adskilligt mindre at sige i vore provinsbyer, end man hidtil har troet.

Efter at denne skrå var blevet vedtaget (den er aftrykt i sin helhed pag. 79), samledes Viborg smedelaug første gang den 4. juli 1643. Det var det sædvanlige sommermøde, hvor laugets embedsmænd skulde vælges. Til oldemand kåredes Morits remmer, medens Tames guldsmed fik overdraget nøglen til laden. Dette sidste embede kaldtes i andre laug lademesterens og var nærmest opretholdt for at forebygge misbrug fra oldermændens side. Denne modtog nemlig alle indskud og bøder og førte regnskab over disse og over laugets udgifter. Både penge og regnskaber opbevaredes sammen med laugets andre ejendele af værdi i laugets lade, en stor trækiste med sindrig lås; men oldermændene havde kun adgang til disse i laugssammenkomsterne, hvor også lademesteren var til stede og kunde lukke op for laden.

På samme måde valgtes Peder Hendriksen grovsmed til krofader, og desuden udpegedes fire andre til at være hossiddere. Disse udgjorde sammen med oldermændene laugets domstol. Den sidst optagne mester fungerede som laugsbud, der skulde tilsige medlemmerne til alle møder og begravelser; men han kunde, om han havde lyst og råd dertil, købe sig fri for bestillingen, og pengene anvendtes da til betaling af den, der trådte i hans sted, som regel en fattig laugsbroder, der gerne tog denne indtægt med.

I de første år nævner protokollen ikke laugsskri-

veren, der dog var et meget vigtigt medlem. Det var jo langt fra alle håndværkere, der var forfaren i den ædle skrivekunst, og selv om der var adskillige smede i Viborg, der tilnød kunde skrive deres eget navn, var der dog også en del, der kun formåede at sætte et mærke, der så af skriveren ved en tilføjelse betegnedes som den og dens bomærke. Men herfra og til en skriftlig fremstilling af begivenhederne i laug^{et} var der jo et spring. I 1654 optoges Salomon Christensen possementmager i laug^{et} og syntes umiddelbart efter at være blevet antaget som laugsskriver, hvorfor han oppebar en årlig løn af laugskassen. Tre år senere lod han sig imidlertid hverve som soldat, og bestillingen overtoges af en vis Jens Pedersen Røding, der dog ikke syntes at have været laugsbroder. Senere gik skriverstillingen i dette laug, ligesom i så mange andre landet over, til en af byens officielle »skrivere«, f. eks. byskriveren eller rådstueskriveren.

Som allerede nævnt var der ved mødet, hvor den nye laugsskrå blev vedtaget i 1643, en person tilstede, som ikke var håndværker, nemlig borgmester Peder Bering, som benævntes laugets overbisidder. I de fleste danske provinslaug benævnes oldermandens medhjælper (vi vilde nu om stunder sige: menige bestyrelsesmedlemmer) i flæng hossiddere og bisiddere. Borgmesteren indtog den stilling, som i mange andre laug kaldtes »laugets patron«, og var efter regeringens påbud byens repræsentant i laug^{et}, der skulde have indseende med, at der ikke skete ting, som stred mod regeringens sædvanlige love og anordninger, således som det var tilfældet før 1613, da laugene så at sige dannede småstater i staten og ofte brød sig fejl om regeringens forordninger. Ved at beordre et magistrats-

medlem som deltager i laugsforhandlingerne havde regeringen sikkert tænkt sig, at denne skulde være til stede ved hvert møde, men dette overholdtes langt fra, i hvert faldt ikke i Peder Berings tid. Først efter Christian V's senere omtalte forordninger blev det en pligt for magistratspersonerne at være tilstede.

Laugsmøderne holdtes ikke regelmæssigt. Det eneste møde, der lå nogenlunde fast, var midsommermødet i slutningen af juni eller — hyppigere — i første uge af juli. På dette fandt valgene sted, og laugsskiltet flyttedes fra den gamle til den nye oldermands bopæl under udfoldelse af et vist højtideligt ceremoniel og — megen bægersvingning. Om selve ceremoniellet meldes der intet i de gamle laugsbøger. Det har været alt for almindelig kendt både fra dette og andre laug til, at man har fundet det umagen værd at opnotere det. Når valget var endt, nedtoges skiltet, mestrene — og måske ogsaa svendene — stillede sig i procession bag dem, der bar skiltet, en svend udklædt som nar løb i forvejen og lavede løjer med borgerskabet, der stimlede sammen, og således begav man sig til den nye oldermands bolig, slog skiltet op, gav det et hurra og gik indenfor til et større drikkegilde, der ikke var det mindst vigtige ved denne lejlighed.

Det er da ogsaa efterdønningerne fra denne sidste del af festlighederne, der sætter sine kraftige spor på laugsprotokollens gamle, møre blade. Lad os blot se, hvorledes det gik en strålende junidag i 1680.

Grovsmed Mouritz Sørensen blev valgt til oldermand i tinstøber Hans Pedersens sted, og da man var nået fra sidstnævntes bolig i Vestergade (nuværende nr. 20) til førstnævntes hus (nuværende Sct. Mathiasgade nr. 64), gik sværdfejer Christen Christensen amok, hvilket nok kan tyde på, at man ogsaa

Smedelaugets velkomst.

havde drukket et kraftigt afskedsbæger med tinstøberen i hans hus. Den gode sværdfejer, som hørte hjemme i Lille Sct. Hansgade (nuværende nr. 25), begyndte med at skælde en klejnsmed ud for en »hundsvot«, hvilket var endnu et par grader værre, end da vi en god menneskealder senere træffer det samme ord hos Holberg. Han nøjedes ej heller med at sige det en enkelt gang, hvor det dog måske med lidt god vilje kunde være blevet overhørt, nej han sagde det »repetendo nogle gange« og opvartede derefter med »uhøfligheder, baade det som her icke kand næfnis eller skrifuis, och gjorde med sine fingre streg på bordet for Christen Madsen guldsmed«.

Hvad det var for streger, han lavede på bordet foran guldsmeden, er ikke godt at vide, men det har sikkert ikke været noget artig; thi da man på stedet nedsatte en laugsret til at dømme ham, vilde han ikke gå uden for og vente, og da han endelig bestemte sig til at gå, skete det med den i høj grad afsluttende bemærkning: »Lick min marss allesammen«. Laugsretten idømte ham naturligvis nogle bøder med truusel om udsmidelse af lauget, hvis de ikke blev betalt, og da man dagen efter sendte bud efter ham, for at han kunde komme og eventuelt forsvare sine udtalelser, svarede han udsendingerne, at han stod ved, hvad han havde sagt, og de kunde endda få det skriftligt. Han skulde ikke have noget af at komme til de kumpaner! Han var altså noget høj i hatten endnu, men det gik iøvrigt med ham, som det altid gik, at nogen tid efter var han blevet spag, lovede at betale sin bøde og erklærede om sin modpart, at han ikke vidste andet om denne at sige »end hvad som godt og ærligt var«.

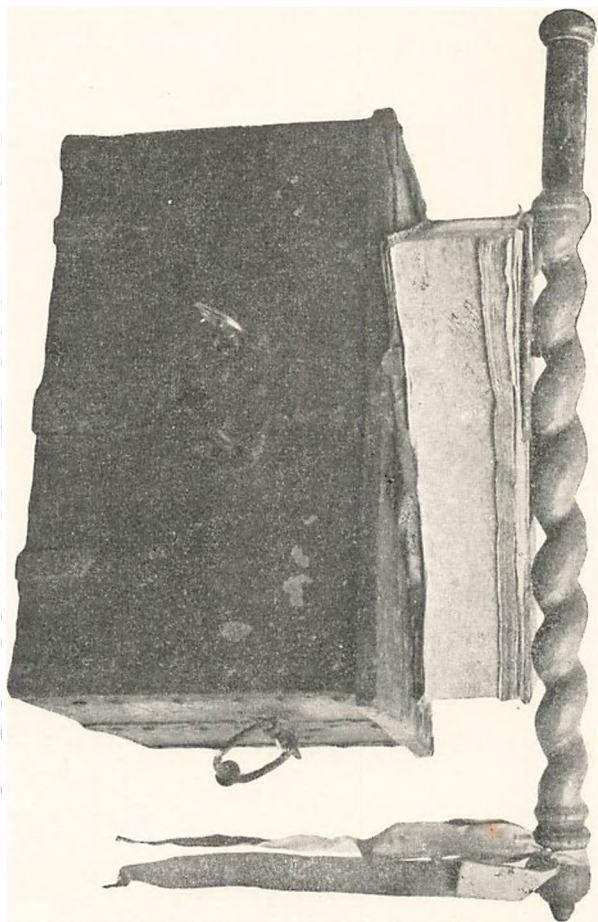
Et andet laugsmøde, der var nogenlunde regelmæssigt tilbagevendende, var fastelavnsmødet i februar, men også i oktober—november kunde der nu og da holdes sammenkomster. I den første menneskealder af den tid, hvori vi kan følge laugets indre liv af protokollens notitser, skete der intet bemærkelsesværdigt. Udover de årligt tilbagevendende valg noteres der som regel kun optagelse af nye medlemmer, kun enkelte gange anføres et forlig mellem et par laugsbrødre, der har været uenige, måske endda temmelig kraftigt, når den ene f. eks. idømmes en bøde på en god tønde øl »når gud vil, laugets samles igen«, samt 2 mark til de fattiges bøsse. Mathias sadelmager, der ved en anden lejlighed var grov mod selve oldermanden, måtte bøde 5 mark til laugets bøsse og 3 mark til den fornærmede »embedsmand i funktion«.

Henimod 1600'ernes slutning begynder enkelte »faglige« notitser at komme frem i mødereferaterne. Således fik Peder kleinsmeds enke Maren Pedersdatter tilladelse til efter mandens død at føre håndværket videre sammen med sine børn, men uden tilladelse til at holde svende. I 1660 optoges grovsmed Søren Sørensen i laugets. Han var en mestersøn der fra byen og havde arbejdet hos sine gamle, nu afdøde forældre for at skaffe dem føde og ophold, men dette havde forhindret ham i at rejse på håndværket, således som laugsskræen forlangte det for at blive mester. I dette tilfælde så man dog bort fra reglerne og udstedte ham desuden et lærebrev, hvad han heller aldrig havde fået. Under ganske tilsvarende forhold optoges seks år senere sværdfejer Christen Christensen, hvis noget heftige karakter vi allerede har fået et lille indblik i.

Nogle få gange findes det anført, at en svend har fore-

vist »prøvestykke«, f. eks. en stor dørlås for en klejnsmed, men i 1670'erne falder der flere gange bøder,

Smedemestrenes lade fra 1682 med laugsprotokol og skafferstok.

fordi mesterstykkerne ikke er blevet udført inden for den tid, der var bevilget dertil.

I 1670 træffes for første gang i protokollen udtrykket, at lauset er »forsamlet for åben lade«.

Denne ceremoni opstod inden for mestrenes kreds som en udløber af svendenes mange zünftige ceremonier, der netop på den tid begyndte at brede sig ud over Europa. Udtrykket »for åben lade« betegnede selve handlingen at åbne laden, udtage laugsskræen og dermed »sætte retten«, men betydningen heraf udvidedes til at gøre det, som derefter forhandlede, isærlig grad højtideligt. Fra det øjeblik, laden åbnedes, lystes der så at sige fred over forsamlingen. »For åben lade« fik alle ord mere vægt, »for åben lade« blev alle strafbare handlinger dobbelt strafbare. Laden var nu blevet en pagtens ark, hvis hellighed skulde respekteres.

Det kneb i begyndelsen lidt for de gode smede at forstå den betydning, deres gamle trælade nu pludselig havde fået. Det gik således galt for kobbersmed Christen Andersen, der »for åben lade« og oven i købet i borgmester Hendrich Jensens nærværelse skældte Laurits kobbersmed ud for en skjelm (det var et meget grimt ord på den tid) og truede ham tvers over bordet med sin kæp. Og helt galt blev det, da han derefter forlod laugets, thi når laden var åbnet, var det næsten en dødssynd at forlade lokalet. Hele denne optræden med dens krænkelse af symbolet på laugets værdighed, »den åbne lade«, kom ham selvfølgelig dyrt at stå.

Retssager mellem de Viborg smede indbyrdes er forbløffende få i forhold til, hvad man kender fra andre smedelaug landet over. Et enkelt tilfælde giver dog lejlighed til at udrede forholdet mellem laugets og statsmagtens domsråder.

I et skændsmål havde Christoffer Cortsen slået Søren klejnsmed i jorden. Et sådant tilfælde vilde nu

om stunder straks blive forelagt en kriminaldommer, her blev det forelagt laugets domstol. Oldermændene udpegede fire mand (det var altså nu ikke hossiddere, der var »fødte« dommere i laugets) og disse fire »udgange og indkom igien« og dømte, at Christoffer Cortsen skulde forlige sig med Søren, hvad han imidlertid nægtede. Så faldt laugets dom: 9 marks bøde til laugskassen, »dog eftersom der er sår, da kgl. majestæt, byens og sagvolderens sag i alle måder uforkrænket«. Da affæren var forefaldet indenfor laugets rammer, dømte dette altså først for denne krænkelse af laugets værdighed og vedtægter og henviste derefter parterne til almindeligt søgsmål.

Hvis laugsbrødrene vilde forebringe en sag for laugets, måtte de betale 3 mk. derfor og erlægge dem forud. Drejede det sig om en tvistighed mellem brødrene indbyrdes, dømte laugets så godt som altid den skyldige til at tilbagebetale den, der havde indanket sagen, de erlagte 3 mark.

En af de sidste dage i oktober 1674 var der laugsmøde i oldermændenes, den oftere omtalte sværdfejer Christen Christensens hus, og her mødte rensnideren Christen Thøgersen og udgav for åben lade sine 3 mark. Han meddelte derefter, at grovsmed Søren Sørensen var død, samt anmodede om, at laugets vilde følge ham til hans lejersted. Dette kunde synes temmelig overflødig, da det jo altid var laugets pligt over for brødrene og deres husstand; der måtte altså ligge noget særligt bag denne begæring. Oldermændenes svar viste da også, at samme Søren Sørensen var »straffældig« til laugets, og det ønskede man først »clareret«. Det udrededes nu, at den afdøde skyldte laugets en temmelig stor sum, uden at det dog anføres, hvor-

ledes han var kommet i denne gæld, og Christen rimmer, der åbenbart talte på familiens vegne, tilbød da at udrede en del af summen, hvis lauget under de foreliggende omstændigheder vilde eftergive resten. Summen blev fastsat til ialt 12 mark, hvorpaa lauget slog en streg over restbeløbet, og Søren grovsmed kom derefter i jorden med fuld honnør.

Forøvrigt var mødepligten ved begravelser kommet lidt i forfald på denne tid, så at en laugsforsamling i 1677 så sig nødsaget til at lade optage i protokollen en indskærpelse af skråens regler derfor.

Et ret ualmindeligt tilfælde forekom, da Peter orgelbygger mødte i lauget, hvoraf han naturligvis ikke var medlem, betalte 3 mark for æskningen af laugt og derpå anklagede grovsmed Oluf Sørensen for at have leveret ham en økse, der ikke var så god, som den burde være. Dette var jo en flov historie og er sikkert gået laugsbrødrene nær til hjerte; men da Oluf Sørensen lovede at smede en ny og bedre økse inden søndag, slap han med at betale klageren de 3 mark tilbage, han havde givet i æskningspenge.

De dårlige tider for håndværkerne, som 1600'ernes mange krige medførte og ikke mindst den svenske ødelæggelse af landet i 1657--59, affødte en del indbyrdes nag og misundelse, som ofte gav sig udslag i beskyldninger for at have udført arbejde, som tilkom andre. Særlig slemt var det inden for smedenes kreds, hvor det jo ofte var meget vanskeligt at trække grænser mellem de mange forskellige »fag« med hensyn til, hvad arbejde der hørte hjemme i den ene eller den anden smede-kategori. Navnlig var det galt på grænseområderne mellem grovs- og klejnsmedehåndværket, og det virker derfor noget forbløffende, at en

af de meget få sager blandt Viborg smedene, der drejer sig om sligt, angår en klejnsmed, der har lavet — urmagerarbejde.

I 1678 mødte sejmager Jacob Poulsen for åben lade og meddelte, at han havde opdaget, at klejnsmed Marchus Andersen havde sejerværket fra Sortebrødrekirke hjemme hos sig til reparation, hvad denne heller ikke kunde fragå. Urmageren mente, at det stred mod bestemmelsen i skræns punkt 14, hvori det var forbudt at »falde udi enn andenis embed« (d. v. s. håndværk — »en embedsmand« var på den tid »en håndværker«), og heri gav laugget ham medhold. Klejnsmeden slap dog med en bøde til laugskassen på 1 rigsdaler og måtte naturligvis erstatte klageren hans udlagte 3 mark i æskningspenge. Derimod siges der intet om, hvorvidt han skulde overlade det videre arbejde med uret til sejmageren.

Smedelaugget i Viborg kom nu ret hurtigt ind i de samme forhold, som landets øvrige laug, for hvilke man som motto kan skrive: »Når krybben er tom, bides hestene.« Snart anklagedes Christen Pedersen sporemager for at have arbejdet på klejnsmedehåndværk, og han vedgik at have gjort det af trang, men kun når klejnsmedene havde været optaget af andet arbejde, snart stævnedes en grovsmed for at have taget en klejnsmedesvend i sit brød, og det hjalp ikke at grovsmeden holdt på, at der intet forbud fandtes herimod i skrænen. Laugsdømmen henholdt sig til, at der stod, at enhver skulde nære sig af sit håndværk. Efter 1714 blev det helt galt med disse indbyrdes retssager.

Efter enevældens indførelse i Danmark havde enevoldskongerne haft kig på laugene og havde ret hur-

tigt begyndt forarbejderne til at komme de sidste rester af den gamle laugsvælde tillivs. I 1681 ophævedes alle gamle laugsskræer, og der udstedtes den 23. december dette år en række almindelige regler for laugene, der efterfulgtes af særregler for de enkelte laug i København. Disse sidste skulde bruges som norm for de øvrige købstæders laug af samme art, men overalt blev den virkelige magt lagt i magistratens hænder, således at der intet af betydning måtte ske, uden at byens magistrat havde samtykket deri.

Allerede den 7. maj 1678, da Viborg smedelaug var samlet i oldermanden Søren Jensens hus, havde man valgt borgmester Frantz Bering til overbisidder »hvortil gud give lykke«. Dette var jo for så vidt ikke noget nyt, da de skiftende borgmestre stadig havde fungeret som sådanne, men man havde ikke hidtil taget det så højtideligt, at det var blevet ført til protokols. Den 28. juni 1686, altså efter den omtalte kongelige forordnings udstedelse, gentoges indførelsen for F. Berings vedkommende, og det ser stadig ud, som om det er smedene, der *udvælger* overbisidderen. Men snart blev det, som det også var tænkt i forordningen, magistraten, som af sin midte *beordrede* et af sine medlemmer til denne forretning.

Overbisidderen lønnedes både før og efter de ændrede bestemmelser af laugets ved afgift af de enkelte laugsbrødre. I 1680 nægtede remsnider Knud Laursen at betale denne afgift til Bering. »Han hafde giort borgemester tjeneste både med pløyning, tore og lougaggen, men dend første tjeneste borgemester gjorde ham, da tog I min søn ud till en boelsmand« og »borgemester Beering skulde betale ham hvis (d.v.s.

Smedemestrenes laugsprotokol fra 1717,
der indledes med en afskrift af den kgl. forordning
af 1681 om laugene i almindelighed.

hvad) hand var ham skyldig«. Bering blev rasende over denne påstand og forlangte skriftligt referat af, hvad der var passeret i mødet; men siden faldt remsnideren tilføje.

Den 4. november 1682 udkom regeringens artikler for smedelaugene i København¹¹⁾, men først den 2. december 1717 samlede Viborg smedene sig sammen til i forening med byens magistrat at udarbejde de supplerende bestemmelser, som de mente var nødvendige for dem. Det skete samtidig med, at man begyndte en ny protokol.¹²⁾

Når man betænker, at laugene hidtil havde bevaret en ikke ringe magtstilling, hvad forholdet indadtil angik, og selv havde forfattet deres artikler eller i hvert fald selv fortolket dem, var det kongelige indgreb

af ikke ringe virkning og bandt i virkeligheden laugget så stærkt, at der blev meget lidt tilbage, som de selv kunde råde over – og det endda kun med magistratens samtykke.

Smedene i Viborg havde derfor også kun følgende regler at tilføje:

1.

Hvad liigbereren angaar, da naar nogen liig af de i laugget saa som mesterne, deris hustruer, børn og folck skal henberes, eller og naar nogen fremmed, det er dem som er uden for dette laug, maatte begiere laugget til deres liig at hembære for betaling, da naar mesterne til liig at bære vorder af laugsbudet tilsagt og iche møder og iche haver loulig forfald, men motvillig udebliver, da betaler hand til laugget udi mult 2 mk., men er hand i lovlig forfald og iche selv kand møde, da skal han skicke een anden skichelig mand for sig eller skicke oldermænden for laugget 1 mk. danske at han derfor kand leje een anden i hans sted. De penge som for fremmede liig at bære saaledis indkommer, skal oldermænden i laden indlegges leveres, af ham til bogs føres og derfor regenskab giöres.

2.

Fremmed som ej egentlig til laugget henhøre og dog begierer at komme udi laugget, maa det bevilges og der udi antages.

3.

De som iche egentlig til laugget henhører og dog vil indgive sig i laugget og bliver det bevilget og i laugget antages, de skal hvad liigbæren angaar saaledis forholdes med at naar de bliver tilsagt at bære nogen liig bort enten af laugget eller andre som vil leje laugget til deris liig at bortbære, og de maatte være i

loulig forfald, da der som de det strax giver oldermanden tilkiende og skicher hannem 1 mk. danske at leje een for i deris sted, skal de vere fri for pantning og ej videre til laugget betale; men er nogen iche i lövlig forfald og ey skicher bemelte march danske og saaledis udebliver, da forholdes med ham som under lte art. er meldet om de andre i laugget.

4.

Naar nogen dispüte imellem lauggets interesserede forefalder i een eller anden maade, saa at een eller anden kunde opiniatrere sig imod de andre i de poster som vedkommer lauggetz articuler og de giorde vedtægter, da skal oldermanden hos oberbisidderen begiere laugget samlet, og da med sine bisidderer derudi kiende og dømme. Vil parterne ey dermed vere fornøjed, da samles laugget paa raadstuen og sagen der af magistraten til endskab føres.

5.

De andre sager som ey vedkommer laugsparticulerne eller vedtægterne, men particuler affaires skal oldermanden med bisidderne søge at forlige, hvis dette iche kand skee, skal det ved ordinaire proces forfølges.

6.

De processer, som laugget tilkommer og tiltvinges i een eller anden maade at udføre saa som imod bønhassere eller opsetsighed indbyrdes og maatte ved ordinaire process forfølges, skal af samtlig laugget beskostes og maa dend eene iche meere end dend anden derfor forskaanes eller under nogen prætext og undskyldning excipere der imod.

7.

Hvad videre kand effterdags optenches og til laugetz gaun og nytte sluttes skal i denne bog indskriues, og ville vi alle forbemeldte saa vel kongl. mayts allernaadigste forordninger som ellers dend nu gjorde vedtegt i alle maade holde og effterleve. Til bekræftelse under vores hænder. Ombedis borgemester Borchorst som vores laugs overbisidder dette med sin underskrift vil de med os bekræfte og stadfæste.

Som det ses heraf, var det kun på laugets virksomhed som liglaug, at laugsbrødrene kunde lovgive, og heri var endda ikke noget nyt, men kun en fæstnelse af, hvad der efterhånden var blevet skik og brug.

Allerede i den gamle protokol findes en notits om, at en borger i byen har søgt optagelse i laugets »for medelst ligbærens skyld og ej wider med laugens forsamling wilde sig med befatte«. Lauget havde således spaltet sig i to grene, hvoraf den ene tog sig af det faglige, den anden af ligbæringen. Der tiltrængtes også større fasthed på sidstnævnte område. I 1697 anklagede Peder sporemager således oldermændene for at have benyttet ligklædet ved sin svigerindes begravelse. Han måtte herfor betale 4 mark; men samtidig opdagedes det, at han havde begået den formastelighed at låne nøglerne til laden af bisidderne og efter at have åbnet laden (hvilket jo kun måtte ske i en laugssamling) havde »forkommet« en forordning, der fandtes deri. Både han og bisidderne idømtes naturligvis store bøder for deres brud på århundreders gamle vedtægter.

Fra 1712 fik laugets sin ligbære deponeret i Gråbrøderkirke, hvor den ophængtes, når den ikke var i brug, og

mod en godtgørelse på 6 mark én gang for alle til kirken.

I de i 1717 vedtagne regler tales også om indgriben over for »bønhaser«. Tidligere havde man vel nok i laugene grebet ind overfor de mennesker, der uden at være laugsmedlemmer drev håndværk i smug, måske endda uden at have lært dette, og som i flæng benævntes bønhaser eller fuskere. Disse var værst i fag som skomageriet og skræderiet, mindre inden for smedenes område, der fordrerede mere både af værktøj og materialer, og hvor arbejdet dårligt lod sig udføre i smug. Men de dårlige tider lærte også smedene at være om sig, og de begyndte lige som de øvrige laug en klapjagt på bønhaserne. I 1709 vedtog laugget, at to laugsbrødre, der udmeldtes dertil af oldermanden, fremtidig skulde »ertappe« fuskere, når de kunde komme over dem, hvis de forhandlede smedearbejde offentlig. Almindeligvis blev de da slæbt for retten og fik deres dom der; men det hændte naturligvis også her som i saa mange andre laug, at man simpelt hen fratog dem varerne og måske gav dem bank oven i købet; thi af gode grunde skulde fuskkerne jo nok lade være med at klage derover.

Men også indbyrdes måtte man holde strængere justits paa grund af de trange tider. I 1712 havde en del af laugsbrødrene drevet forprang ved at opkøbe kul uden for portene eller ved teglgården i stedet for, som byens privilegier foreskrev det, på torvet. Der skulde være lige ret for alle til sligt køb, og oldermanden bad derfor overbisidderen om at hindre dette og sørge for, at overtræderne blev straffet.

I alt det foregående har man kun hørt tale om mestrene og deres laug. Dette kan naturligvis skyldes, at svendelaugets bøger ikke mere eksisterer, og at man

derfor har tabt enhver forbindelse med en sådan organisation af smedesvendene i Viborg. Nu har der ganske vist landet over været mange svendeorganisationer, og nogle af dem kendes helt tilbage til laugenes allerældste tider; men der er også talrige eksempler på, at svendene i visse fag aldrig har organiseret sig, men har staaet som en underafdeling af mestrenes laug og aldrig er blevet zünftige. Dette er i høj grad tilfældet i landets mindre byer, hvor det patriarkalske forhold mellem mestre og svende er blevet ved med at bestå, så at de sidste vedblev at udgøre en del af mesterens husstand og aldrig kom i det store modsætningsforhold til arbejdsgiverne, som zünften i så høj grad fremmede.

En tilførsel i protokollen for 1707 peger i retning af, at smedesvendene i Viborg ikke hidtil

har haft eget laug. Havde de haft det, vilde det sikkert have sat sig spor i mesterlaugets forhandlinger; men først det pågældende år finder vi en notits, der angår svendene. Impulsen dertil kommer fra mestrene selv, der foreslår, at svendene i lighed med, hvad der finder sted i byens andre laug og i smedelaug i landets øvrige byer, skulde »erlægge deres tidepenge til svendenes eget bedste og nytte for det tilfælde, at de blev syge eller døde, ligeledes rejsepenge til vandrende svende, der ikke kunde faa arbejde i byen.«

*Smedesvendenes lade fra 1726,
hvor i tidepengene og regnskabet for
disse opbevarede.*

Tidepenge var en bestemt månedlig afgift, der indeholdtes i svendenes løn og lagdes i en særlig kasse med de ovennævnte formål. Disse tidepenge er almindelig kendt indenfor alle andre laug i de fleste af landets øvrige byer, men navnlig i sådanne, hvor zünften, den omfattende svendeorganisation med alle dens indviklede regler og oftest uskrevne vedtægter, spillede en stor rolle.

Viborgs smedesvende har levet ganske uden for dette. Man kan ikke antage, at deres antal i et så stort laug som Viborg smedelaug har været for ringe til at skabe en organisation, ej heller at de ikke har kendt til eller har indset nytten af at have en sådan. Der har simpelthen ikke været brug for den, da tilstandene har været fredelige, og forholdet mellem mestre og svende har ladet sig ordne som i en stor familie.

Når mestrene nu kom med forslag til noget, der vel ikke skilte svendene mere ud fra familiekredsen end tidligere, men som dog var en indrømmelse af svendenes særinteresse, skyldtes det udelukkende økonomiske hensyn, idet mestrene derved lagde en del af den byrde, de hidtil havde båret, over på svendenes skuldre, uden at tænke over, at dette kunde bringe vanskeligere forhold, således som det allerede i mange år havde været tilfældet i andre laug. Overbisidderen, borgmester Ole Gerner, sluttede sig til brødrenes opfattelse af, at dette var »meget kristeligt og gavnligt«, og man vedtog, at mestrene hver måned skulde indeholde 4 sk. tidepenge i svendenes løn og indbetale dem i laugskassen. Dette sidste bekræfter fuldt ud, at der ikke eksisterede noget svendelaug, der selv kunde administrere disse midler, således som det kendes fra andre laug.

Viborg har saaledes ligget noget afsides fra alfar vej, så at påvirkningen udefra kun har været ringe. Dette har sikkert ikke været noget specielt for smedene; men noget bestemt kan ikke siges herom, før de andre Viborgslaug's historie er behandlet. Zünften havde nemlig allerede i cirka hundrede år spillet en rolle i andre af landets smedelaug, da de første spirer viste sig i Viborg. I de københavnske smedesvendes skrå af 1629 gjordes der allerede forskel på en svend og en gesell,¹³⁾ og en gesell vil sige, at vedkommende var blevet behandlet efter zünftens regler med svendeceremonien »sømbid«, der gjorde den vandrende svend så meget mere estimeret i svendekredse, at der gaves ham dobbelt »geskænk«, d. v. s. dobbelt afgift af tidepengene, når han passerede en by på sin vandring.

Det zünftige begreb »for åben lade« næde, som allerede anført, først til Viborgs smedene i 1670, og først i 1707 træffer vi i inventaret over laugets ejendele, den ligeledes zünftige skafferstok, en broget malet og kunstigt udskåret træstok, behængt med silkebånd, som bares af skafferne eller bisidderne som tegn på deres værdighed.

Et andet bevis på, at Viborgs håndværksforhold var under meget langsom påvirkning udefra, ja selv af regeringens påbud, ses af den omstændighed, at skønt forordningen om, hvorledes man fremtidig skulde forholde sig med håndværkets svende og drenge, blev udstedt 6' Maj 1682, måtte der i 1709 en bestemt henstilling til smedelaug^{et} fra nogle af dets medlemmer for at få reglerne praktiseret der i Lauget. Dette førte bl. a. til, at laugets signet, der hidtil havde været opbevaret i laden, udleveredes til oldermanden, for at han dermed kunde forsegle de rejsende svendes pas.

*Smedesvendenes velkomst, bægeret, hvoraf den unge
svend fik sin første drik som voksen mand.*

Desuden bestemtes det, at oldermanden fremtidig kun skulde oppebære halvdelen af de indkomne indskrivningspenge for de drenge, der sattes i lære, og hvis navne tillige med den indgåede kontrakt om deres læretid blev indført i en særlig protokol.

De — om ikke beviste, så dog sandsynlige — nye forhold med et svendelaug i forbindelse med mesterlaug, medførte visse nye funktioner. I spidsen for svendelaugene kom til at stå en oldgesell, der ledede svendenes sammenkomster. Om han også som i de virkelig zünftige svendelaug foretog »omskuningen«, d. v. s. førte de rejsende svende, som ønskede arbejde i byen, fra mester til mester »efter vällen« for at høre, om de ønskede at give dem arbejde, er meget usikkert og synes modbevist af spredte bemærkninger i mesterlaugets protokol.

Til at begynde med havde oldgesellen nøglen til svendenes lade; men efter at oldgesell Jochum Christian Grumhoff havde forladt byen medtagende denne nøgle, så at man måtte »efterskrive« ham, synes dette forhold at være blevet ændret, så at laden forsynedes med lås til to forskellige nøgler, hvoraf lademesteren havde den ene.

Lademesteren udpegedes blandt mestrene og synes at være trådt i stedet for den tidligere krofader, da der jo som tidligere omtalt ikke fandtes nogen virkelig svendekro. Uden denne lademesters samtykke måtte der ikke afholdes udgifter af svendeladen, og gennem hans tilknytning til svendelaugene søgte mestrene at bevare så meget som muligt af deres gamle patriarkalske magt over svendene.

Af mangel på dokumenter svæver en del af vor viden om forholdet mellem mester- og svendelaug in-

denfor smedene i Viborg i det usikre. Meget tyder imidlertid på, at heller ikke de følgende årtier af 1700-tallet satte et mere zünftigt præg på smedesvendene. Medens man i adskillige andre laug landet over finder laugsprotokoller, der vrimler af stridigheder mellem mestre og svende, fordi de sidste søgte at sætte deres zünftige krav igennem over for mestrene, findes der praktisk talt ikke eet eksempel herpå i Viborg smedelaug.

Så sent som i 1771 klagede svendenes oldgesell Friderich Rødding over, at lauset egenmægtigt havde disponeret over 3 mark af svendenes lade, som var blevet givet drengene i lauset til at holde St. Hansdagsfest for. Da Rødding havde nægtet at udlevere sin nøgle til dette formål, havde mestrene lavet den efter og havde foretaget udbetalingen — en handling, som nok kan give moderne mennesker et lille chock.

Da denne klage blev forebragt lauset — skriftligt, oldgesellen turde åbenbart ikke engang mødes personligt med mestrene — erklærede disse, at denne udbetaling var en ældgammel skik, og at de havde foretaget indgrebet i svendeladen i samdrægtighed. De afviste pure klagen, og den tilstedeværende overbisidder, borgmester Malling, bifaldt ganske afvisningen. Svendene følte sig åbenbart for svage til at forfølge sagen videre, hvilket ellers ikke kendetegnede de zünftige svendelaug, og dermed løb aktionen ud i sandet.

I adskillige håndværkslaug var der en intim forbindelse mellem mester- og svendelaugene, navnlig i saadanne laug, hvor mestrene vedblev at udøve størst muligt herredømme over svendene. I saadanne tilfælde opbevaredes begge laugs ejendele under eet, og deres sammenkomster holdtes i samme hus, dog i hver

sin stue, så at der var stadigt samkvem med dem gennem forhandlere, som regel naturligvis laugenes embedsmænd. Noget sådant synes dog ikke at have været tilfældet hos de Viborgsmede; men at svendenes organisation ikke har været særlig zünftig eller særlig aggressiv i forholdet til mestrene, er givet.

For Viborg smedelaug som for de fleste af landets øvrige laug var 1700'erne organisationsmæssigt og økonomisk en afgjort tilbagegang. Christian V's forordninger havde knækket den gamle laugsvælde, og selv de laug, der stred mest imod, kom ingen vegne dermed. Smedene i Viborg fandt sig i deres skæbne. De i 1717 opsatte vedtægter viser det tydeligt. Man lagde hovedvægten over på laugets underafdeling: ligkassen.

Til denne, der nu også påtog sig ligbæring af uden for lauget stående personer for betaling, må der på denne tid være blevet oprettet en særlig kasse og et særligt regnskab, som desværre ikke er blevet bevaret. Kun en enkelt gang skimter man dens virksomhed gennem en bøderegn til medlemmer, der ikke er mødt efter tilsigelse til sådanne bestilte begravelser. Det fremgår heraf, at de er blevet ret hyppigt anvendt af både fornemmere og ringere personer i byen. Til opbevaring af ligklæderne, der i 1738 bestod af et liglagen, et sort ligklæde »med hvid kryds på« (kors?) og to underklæder, var anskaffet en særlig liglade.

På et eller andet tidspunkt blev smedenes ligkasse slået sammen med snedkernes, men desværre kan det ikke siges hvornår, blot at det i 1775 var en kendsgerning.

Blader man protokollen af 1717 igennem, er oplysningerne af rent laugsmæssig karakter forbløffende få. Der skete praktisk talt intet af betydning.

Oldermændene valgtes på to år, men det hændte hyppigt, at laugets overhovedet ikke trådte sammen i indtil seks år i træk, og at oldermannen faktisk sad i embedet til op mod otte år. Man gik endogså i 1722 med til at vælge en oldermann, »der ikke selv havde husværelse og lejlighed«. Men da der jo altid var nogle indtægter forbundet med værdigheden (om end ikke i så høj grad som tidligere), lovede han at leje værelser til sammenkomsterne hos Peder Wormstrup i Sct. Mogensgade, hvad den afgående oldermann, Laurits Adamsen, dog forhindrede ved at tilbyde, at hans lejlighed på hjørnet af Sct. Mathiasgade og Store Sct. Pederstræde (nuværende Sct. Mathiasgade Nr. 54) måtte benyttes.

I 1700'ernes begyndelse var der en del sager angående svende, der havde forladt deres pladser i utide og var rejst uden at få udstedt pas af oldermannen; men efterhånden som de nye tingenes tilstand gik op for svendene, bortfaldt disse retssager, der dog lavede lidt op i protokollens ensformighed.

Af lidt kraftigere karakter var den evigt standende strid med grovsmede, der tog klejnsmedesvende i deres brød og omvendt. Efterhånden døde alle de mange »fag« ud blandt smedene, så at der til slut kun var grovs- og klejnsmede tilbage i laugets, der naturligvis svandt betydeligt ind derved.

Efter at sådanne sager en tidlang var blevet afgjort til fordel for »de rene linier«, vedtog man undertiden en tilførsel til protokollen om, at nu skulde det for fremtiden overholdes. Efter at den danske landmilits var blevet oprettet, tilføjedes der altid hertil, at man heller ikke måtte benytte militærpersoner på værkstederne, selvom de havde lært professionen. Sagen var, at navnlig de menige soldater naturligvis gerne i deres

fritid vilde tjene en ekstraskilling, men ved denne billigere arbejdskraft opstod forhold, som vi nu til dags vil betegne ved illoyal konkurrence, og man var stadig på jagt efter overtrædelser af denne vedtægt. Værst var det naturligvis, da man engang opdagede, at selve oldermanden i høj grad benyttede sig af en sådan billig soldaterhjælp.

I 1771 tog man adskilligt mere rationelt fat på det århundrede gamle modsætningsforhold mellem grovsmede og klejnsmede ved at opstille ganske bestemte og temmelig udpenslede regler for hvilke arbejder, der var afgjort grovsmedearbejder, og hvilke, der hørte klejnsmedene til.

Det vil sikkert interessere nutidens smede at se, hvorledes denne skillelinie blev trukket, og hvilke arbejder, der på den tid var de vigtigste inden for håndværket:

Grovsmedene: 1) Heste at beslå, postvogne, chaiser, kareter, jagtvogne og alle andre slags vogne, karioler og kaner, plove og harver at beslå, hylljern, segle, hakker, grove haveredskaber, hjulkarrer at beslå, af brøndarbejde: lænker, spande og tridser, desuden fæbindsler, hundelænker med stang samt vandposte,

2) tømmermandsredskabers forfærdigelse og reparation, guldsmedenes grove værktøj, murmester værktøj, bark-bragere (?) og pæs-jern,

3) køkkentøj såsom træ-fade (?), grove ildskuffer, ildforke, riste og pander, alle slags kar, tønder, stripper, spande og lignende, desuden beslagning med jernbånd,

4) fremstillingen af bilæggekakkelovne med skinner, rammer med døre og til sådanne kakkelovne hørende døre, ovndøre og skorstensdøre, der består af groft

arbejde. — Staldarbejde, såsom grimeskafter og jernhække m. m. af groft arbejde,

5) husbygningsarbejde, saasom stænger i vindueskarmer, i kælderkarmer, i lufthuller, husankre, dørjern med nakker, indsvejsede hængsler, skufsigler, slæer til hængelåse at slå for, hængsler til porte og låger med store stænger, håndfang i jernarbejde til døre med lige stænger, murnakker til porte og døre at hænge ude, murkroge til tagsten, murankre, store og små, vinduesstænger at hæfte vinduer på, indmuret altsammen, enhver sort i sit slags af groft arbejde,

6) i henseende til begravelser (d. v. s. gravkamre): lufthuller med grove stænger i lukken derfor med grove stokke og nakkede hængsler, dørhængsler som hænges i nakker, groft arbejde, i ligemåde i henseende til lemme, riste, ring og stabler at oplukke med, alt groft arbejde,

7) murkroge, stilladshager, store riste, som ligkister sættes på, og alt andet groft arbejde af lige jern, ligeledes klokkebeslag med knebel og pigge.

Klejnsmedene: 1) hængsler og låse til chaiser, kareter, jagtvogne, karioler og kaner,

2) køkkentøj: polerede og affilede økser, stegvender, alt andet af filet og poleret tøj, som bruges i et køkken, fadebur eller spisekammer, der med rette kan kaldes eller nævnes klejnsmedarbejde, jerndøre for kakkelovne indvendig i værelser samt kakkelovnstromler med tilhørende rør og sirligheder, for så vidt de kan nævnes klejnsmedarbejde,

3) vinduesbeslag i husbygningsarbejde af småt og stort i alle sorter,

4) dørlåse, såsom hollandske låse og alle andre sorter, kistelåse, chatol og dragkistelåse, skabslåse, samt

alle andre låse, der hører til klejnsmedearbejde med tilhørende hængsler og beslag, filet eller poleret arbejde,

5) jernværk til døre for gader i løvværk og hvad krav dependerer jernforarbejdet, låse til porte og døre med jernhamre eller klapper,

6) beslag til kirkestole af lås og hængsler samt skufferegler, såvelsom og til pulpiturer og alle andre døre i kirkerne og til kirkerne af hvad navn nævnes kan, så og alt andet arbejde i løvværk, filet eller poleret, der i kirken enten gøres eller reparerer,

7) urværkerne og hvad derved forefalder, og endelig

8) alle slags fyrfade, være sig store eller små af jernarbejde.

Således er da truffet overenskomst mellem grovsmedene og klejnsmedene her i byen, hvori enhvers arbejde for eftertiden skal bestå og ikke mere skal ske indvikelse eller disputer mellem dem om, men enhver vide sit således som foranført er til en regel og rettesnor. Een post som er uanmeldt, hvem der skal være berettiget til sengestedernes beslag med gardinstænger, hængsler, kroge, skruer og alt andet dertil hørende, da er aftalt, at dette arbejde skal klejnsmedene alene være beskæftiget med at gøre.

Så er da intet mere tilbage for denne gang, uden hvad mulkt der skal pålægges den, der bryder nogen af disse poster, nemlig 1' gang 2 rdlr., som skal lægges i laugets lade, til hvad man finder nyttigt, 2' gang dobbelt og 3' gang 8 rdlr.

— — —

Så mange var ordene i let ændret retskrivning. Meningen var sikkert god nok; men at man med disse regler havde værnet sig mod fejltagelser i fremtiden,

er sikkert for meget sagt. Det var ikke lykkedes de gode smede at drage en generel skillelinie mellem de to gruppers områder, og navnlig er de hyppige henvisninger til ikke anført »groft arbejde« eller »såvidt det kan nævnes klejnsmedearbejde« jo kun naturlige kilder til fremtidige stridspunkter trods alt.

I mange henseender forekommer kontrakten naiv og gør nærmest indtryk af at være blevet til, ved at man har søgt at erindre sig, hvilke arbejder, der nærmest kom for ved husbygning, ved hjems indrettelse o. s. v.; men selv ikke-fagfolk kan opregne en del, der ikke er taget med i betragtning, og som netop måtte høre til tvivlstilfældene. Selv i det, som er omtalt, er der skjulte fælder, og det hjalp jo kun lige i øjeblikket, at grovsmed Søren Thorup oplyste, at han havde forarbejdet 50 karmvinduers beslag, som han nu efter vedtagelsen af overenskomsten ønskede at overdrage en klejnsmed, der mente at have brug for dem. Der var genstande nok i periferien, som kunde give anledning til indbyrdes strid.

Iøvrigt var laug^{et} som samlingssted for mestrene og som forum for deres faglige drøftelser i rivende tilbagegang. I 1781 valgtes Niels Klem til oldermand på to år, men allerede året efter døde han, og man deponerede så laden, tegnet på laugets værdighed, hos Jens Wibroe uden at åbne den, altså uden laugsmæssig overdragelse, og fra ham overførtes den igen uden åbning til Søren Thorup, der lovede at beholde oldermandsposten til St. Hansdag 1786. Det kunde han så meget des lettere, som der overhovedet ikke holdtes laugssamling i disse år.

Af mere bemærkelsesværdige begivenheder i disse magre år kan nævnes, at en grovsmed Hans Hammer

fra Fredericia blev anklaget for at have slået sig ned i Viborg uden at blive laugsbroder. Hammer mødte frem i laugget og meddelte, at han kun havde slået sig ned i byen for at kurere heste og køer, og dertil behøvede han ikke at være i laugget. I tidligere tid optrådte grovsmedene nemlig som dyrlæger, på samme vis som barbererne og bødlerne var kirurger. Til deres gerning fordredes oprindeligt ingen uddannelse, men efterhånden havde regeringen grebet ind og fordret en eksamen af såvel barberer som smede. De sidste kaldtes fahnsmede, og Hammer beviste, at han var udlært på dette område. Laugget fritog ham derfor for at indtræde, men forbeholdt sig at rejse tiltale mod ham, hvis han smedede.

I modsætning hertil indmeldte dyrlæge Anders Dyrbye sig i 1846 i laugget, hvor han fremlagde attest for, at han i 1822 havde gjort mesterstykke som grovsmed ved veterinærskolen i København.

En enkelt gang kom det til et sammenstød mellem mestre og svende. Det var i 1805, da svendenes oldgesell anklagede oldermænd Harild Sindall for at have stævnet svendene og uden laugsmæssig afgørelse at have slettet en svend af deres bog. Sindall måtte erkende at have handlet uberettiget heri og gik ind på at betale gebyret for laugsindkaldelsen.

Værre var forholdet dog i 1822, da oldermænden, kursmed (fahnsmed) Niels Wilhelm Dollerup, havde lånt penge af laugskassen og som modtræk mod anklagen herfor, gik rundt i byen og fortalte, at det tværtimod var laugget, der skyldte ham penge. Da det var umuligt at få bund i sagen i laugsmøderne, gik den til rettens afgørelse.

I et laugsmøde i 1834 besluttede man at genoptage

den gamle skik »som længe var blevet forsømt«, at lægge tidepenge i laden. Man vedtog at lægge 1 mk 8 sk. pr. medlem i laden hvert kvartal. Pengene skulde som i fordums dage bruges til afhjælpning af nød hos mestre og enker eller til almindelig forekommende nød. Desuden bestemte man, at ny tiltrædende mestre skulde betale et halvt års tidepenge i indskud.

Ved næringslovens indførelse i 1857 ophævedes laugene. Der gaves dem kun fire år til afvikling, og man slog således temmelig brutalt en streg over århundredegamle traditioner. De laug, som vedblev at bestå, var — eller er — ikke laug i gammel forstand, men mange af dem opretholder på en smuk måde de gamle skikke.

Viborg smedelaugs skrå 1643 ^{10/5}.

Wdi denn verdige hillige tre foldighedtz naffn : gud-
 allermechtigste thill ære och loff : menige Wiborg byes
 smedelaug till bestyrchelse forfremmelse och beste er
 denne bog begyndt at indskriffue same laugs wide
 og wedtegt vdi saa och forschreffne laugs aarlig ind-
 tegt och wdgifft, regtig dag effter dag at antegne,
 till sanct Hans dag aarlig aar effter andet at höris
 och giöris regtig regnskab der fore : och i saa moder
 som her effter følger:

1.

For dett første der som nogen bliffuer lauglig till
 sagt, aff aaldermanden och mienige laugsbod och iche
 strax möder eller strax nogenn paa hanss wegenne
 erchlerer hanom huos oldermanden at hannd er iche
 i byenn eller i saa loulig for fald at hand kand iche

möde, daa schall hannd giffue i bøsseen første gang l mark dansche, andengang om det offte skeer aff modtuillighed, da giffue i bøsseen effter oldermandenns och hanns hos sideres thöche.

2.

Naar nogenn haandwerchis personn agter att sette sig ned hos os och begierer att woris laug, hand schall først angiffue sig hos oldermanden och hanns hos sidere som schall for faare om hand er god for sitt hanndwerch, om hand haffuer lert hoss enn erlig mester och haffuer sinn regtig lerbreff och wandret paa fremmede steder wdi 3 aar, findis der da tuill hoss hannem, att hand er iche goed for hanns handtwerch, da schall hand forsögis wdi fiere mesteres nerverelse eller sex, effter som haandtverchit wd kreffuer, och effter deris angiffuelse først det att af smede och si denn med deris merch at tegnis och der effter at haffue enn maneds respitt det at for ferdige. Befindis der daa mangell hos hanom da schall hand forwiisis paa nogen wisse thid sig at forsøge och lere bedre. Och lige som ingen som sitt hanndtwerch iche till gaffuens lerret haffuer naar till borgerschab eller laugget annamis och antagis, saa iche heller nogenn som sitt handtwerch regtig lerdt haffuer maae negtis borge skab och wdi laugget att komme, naar han haffuer sinn gode bevis som det sig bør och all tingest effter kongelige mayestæts nodigst forordning for vdenn laugs bekostning besvering och drichen at schall for holdis.

3.

Och effter di her huos os thit och offte findis stor brøst paa gode handwerchis suenne aff den aarsag att

naar enn dreng haffuer vdlert sin lere aar, will hand strax sette sig ned och verre mester, huad heller hand er god for sit haandwerch eller iche, huor vdoffuer thit och offte fororsagis stor wleilighed med gott folchis arbeid som bliffuer forderffuit, saadant att fore komme och at byen med gode handwerchis folch maatte befördris daa schall ingen till stedis her offuer at komme i laug et eller at bekomme borgerchab med mindre hand haffuer lerdt paa hand verchit i 3 aar och siden for suend paa sit handverch i 3 aar i end och same miere eller mindre effter som embedet wdcreffuer sig forsøgt, och wandrit huos adschillig fornemer mestre och paa adschillige fornemme steder i 3 aar.

4.

For det fierde der som nogen vdi woris laug bliffuer vdi nogen maader sagt i fald aff oldermanen och hanss hossidre eller i andre maader bliffuer noget schyldig till laffuet och iche strax ligger forneffnde bödder eller giæld, hand bliffuer schyldig, fra sig, efftersom oldermanen ligger hanom fore da schall fiere aff handverchens brödere pandte hanom for dobbelt saa meget som bröden er och der for at giffue vdi bassen effter oldermanens och hanss hossideres samtöche.

5.

For det femte der som saa befindis att nogen mester paa voris handvercher fortier och döller med deris suenne och drenge huis forsiels som di denom wdi forsee kunde, som groffue er, da schall oldermanen och hanss hossidre straffue honom derfor, dog kongens sag der med wforkrenchit.

6.

For det siette der som nogen wdi vortt laug bliffuer nogen ward som arbeider her wdi byenn som er vden laug et och iche strax giffuer olderman den det till kiende daa schall hand giffue i bössen som olderman den och hanns hossidere der om kiende och döme will.

7.

For det siffuende schall ingen mester lade nogenn suend eller andre arbeide paa deris werchsted ennten med fuscheri eller andet wden hand er louligen skiell fra sin mester och haffuer det vdi aaldermandens och hanns hossideres minde. Huo dett gjør, haffuer forbröt 1 rigsdaler.

8.

For det ottende der som nogen befindis at gange i enn andens arbeid widendis som ehr fortingett, daa schall hand giffue vdi bössen 1 slett daler och dog miste samme arbeid igien.

9.

For det niende der som nogen mester saa mange som er i smed laug tager nogen dreng ann at lere, da schall han iche lenger verre paa forsøgelse hos hanomb ennd enn monidt och da strax gaa till olderman den och hanns hossider och forligis om hanns lere, huor lenge hand schall lerre, och daa giffue i bössen 2 mk. Huo her imod gjør giffue till laug et 1 slettdaler.

10.

For det tiende der som nogen suend kommer her till byen och will arbeide paa voris handverch da schall hand indstille sig huos krou faren som er aal-

dermanden for suenene och der at fange mad och öll och seng for sin pending och samme suenne loug^z lig paa sin handverch at lade sig indschiche. Huilchend suend som det iche gör böde i bössen $\frac{1}{2}$ slett daler.

11.

For det elffte der som nogen mester thager nogen suend som iche er indschichet paa kroren, hand böde udi bössen $\frac{1}{2}$ rigsdaler.

12.

For det tolfte der som nogen kommer her til byenn och will bruge paa woris handvercher och sette sig nedder, da schall han giffne i bössen enn wngerske gylden eller dendtz werd effter kongelig mayestæts forordning. Her for vdenn thill laggen och klede och dels thill behøring (forskellige afgifter er her efterhånden overstreget).

13.

For det trettend lader [nogen] sit naffn indschriffue vdi laugens bog och will verre paa handtverch vdi voris laug, daa schall hand giffue i bössen enn march, noch der foruden thill schriffuerenn effter hans gode willie (senere tilføjet 1 mk.).

14.

For det fiorttende der som nogen falder vdi enn andenis embed och arbeider wider end hans handverch vedkommer och det hanomb louligen offuer beuisis kand, da schall hand giffue thill laug^zet 1 rigsdaler.

15.

For det femtende der som nogen aff woris laugs ,

brödere thaller huer andre nogen wbillig ord till, ennten vdi aaldermandens hus eller paa gadenn eller och anden stedtz i byenn och det hanom louligen och schielligen offuer beuisis kand, da schall hand bøde till laug^t 4 rigsdaler.

16.

For det sextende der som nogen vdi woris laug vid døden affgaar, vere sig hosbunden, hustruen, børren eller folch ingen vndtagen, da schall mienige laugsbrödre ennten hosbunden eller hustruen verre forpligt at følge same lig till sinn ledersted saa fremt di er hiemme, ennten hosbunden eller hustruen. Befindes di da at side hiemme, ennten hosbunden eller hustruen vden loughlig for fald, denn giffue i bössen 2 slet march.

17.

For det söttende schall huer laugs broder paa forneffnde woris handverch verre forpligt naar nogen liig schall begraffuis att möde veed dören, som ligen schall vdtagis, förind liggen tagis vd vid den samme klochslet, som hand vdaff oldermandens bud bliffuer thilsagt eller at giffue i bössen effter oldermandens og hans hossideris samtyche.

18.

For det attende der som nogen med oldermandens bud bliffuer thil sagt at schall pandte nogenn eller i andre maader at gaa afflaffuens bod och bestilling og iche strax findis lydig att laugens bestielling, hand schall giffue første gang i bössen 8 sk., skier det anden gang aff motvillighed eller hand negter det, da at giffue till laugen 2 mk.

19.

For det nittende schall och ingen mester lade hinn andens suenne fra hanom. Huo det giör schall mesteren saauell som suenen huer giffue wdi bössen 1 rigsdaler och suenen schall bliffue hos denn mester effter hanns löfte.

20.

Der som der komer nogen her thil byen och will werre wdi woris smede laug, da schall hand wdligge sin penge till laugenn, som en anden hans formand giort haffuer, böer da att forscaffue en wisse forloffuer for sig thill denn dag hand aff oldermenden bliffuer tilsagt.

21.

Item huemb som vill bruge laugens lius schall hand giffue for huer march som brendis 1 slet mk. vdi penge.

22.

Item schall en huer oldermænd vere forpligt at indkreffue och indfördre huis pennig der i hans tid kand vere forfalden, lade sig vere huad pening det vere kand saa hans efftermand ingen giæld schall sig anamme som er forfaldenn.

23.

Item naar menige laug vdveller en oldermænd till sanct Hans dag hand schall giffue 2 rixdaler till lauged. Och da samme aar att verre oldermænd. Den som iche formor at verre oldermænd schall giffue 2 rixdaler dog som hans leylighed och vilkor ehr schall æractes och da for oldermændsskab att ver quiteredt.

Anno 1643 denn 4 jullii haffuer menige smede laug

samtögt och beuilget forskreffne artikeller, vrögelig og vigienkalendis schall hollis och effterkomes schall. Dete bekiender vii med voris hender och mercher her neden vnder sett och uenligen ombedett voris kiere biesider b(orgmester) Peder Bering till
 hed huos woris att vnderschriffue. Actum aler mands Knud Remens hus ut supra.

(Navne).

Viborg smedelaugs segl.

Noter og henvisninger.

- 1) Tang Kristensen: Jyske folkeminder VIII Pag. 313 ff.
- 2) Bl. a. anfører C. Nyrop i en artikkel om smede i Dania 9' bind denne forkerte opfattelse. Når remmesnidere og sadelmagere så ofte træffes i smedelaug, skyldes det snarere den tilknytning, de havde til smedene gennem beslagene, spænderne o.s.v. på deres produkter, i forbindelse med umuligheden af at opretholde laug for fag, der kun havde få dyrkere.
- 3) Nyrop: Danske gilde- og laugsskråer II pag. 270 f.
- 4) Danske studier 1904. J. P. Jacobsen: Smedens mortensgilde.

5) Se bl. a. Kanc. brevbøger 1616 16/VI.

6) C. Nyrop: Haandværksskik i Danmark p. 336.

7) Kgl. bibliotek. Kall 4° 381.

8) F. eks. i Odense smedelaug 1496 (Danmarks gilde- og laugs-
skræer II 245 ff) samt i Ystad og Aarhus.

9) Nyrop fremdrager teorien om, at der fandt en tvedeling
sted mellem dem, der bearbejdede skind med hår på og dem,
der bearbejdede skind uden hår; men helt holdbar er den ikke.

10) Ribe bys historie 1660—1730 pag. 211 ff.

11) Trykt i »De kgl. laugsartikler som til 1730 er udstedte«
pag. 41.

12) Findes endnu i laugets besiddelse.

13) C. Nyrop: Håndværksskik pag. 69 f.

Smedelaugets gamle Fane.

VIBORG SMEDELAUG

I TIDEN EFTER LAUGENES OPHÆVELSE

VED NÆRINGSLOVEN AF 1857

Af Maskinfabrikant *Aage Philipsen.*

I Viborg Smedelaugs Besiddelse findes 2 Protokoller – Mestrenes Protokol, som gaar tilbage til Aaret 1717, og Svendenes Protokol, som er paabegyndt i Aaret 1842 – begge i Fortsættelse af tidligere Protokoller.

Af Mestrenes Protokol fremgaar, at man i de 4 Aar, som blev tilstaaet Laugene til Afvikling efter 1857, har opretholdt de ordinære Laugssamlinger i Overværelse af Magistraten (som oftest Borgmester Zingelmann) og foretaget Valg af Styrelse, Bedømmelse af Mesterstykker og Svendestykker m. m. ganske paa samme Maade som tidligere. Ialt er der i disse 4 Aar afholdt 12 Møder.

Saaledes samledes Smedemestrene da ogsaa den 5.

August 1861 paa daværende Oldermænd H. Wøhlckes Bopæl, hvor der for sidste Gang under Magistratens Ledelse blev foretaget følgende Nyvalg:

Oldermænd: Fr. Astrup.

Bisiddere: C. Dalsgaard og A. Brems.

Skuemestre: Jørgen Møller og Rasmus Møller.

Lademester ved Svendeladen: Chr. Jensen.

Laugsbud: J. C. Thorning.

Ved Overleveringen af Mesterladen til den nye Oldermænd fandtes i Laden 31 Rigsdaler og 3 Mark samt en Sparekassebog paa 50 Rigsdaler, og Protokollen er underskrevet af Magistraten og 9 Smedemestre.

Herefter fortæller Mestrenes Protokol ikke mere, men af Svendenes Protokol fremgaar det, at Rammerne stadig blev opretholdt baade for Mestrenes og Svendenes Vedkommende med særlig Henblik paa at bedømme Svendepøver og at yde hinanden Understøttelse i Sygdomstilfælde.

Hvert Kvartal samledes Svendene paa Oldermændens Bopæl for at erlægge deres »Tidepenge« — 6 Skilling pr. Uge — og Lademesteren indførte i Protokollen et nøjagtigt Regnskab over disse Penge, idet hver enkelt Svends Navn blev opført. I 1861 er saaledes opført ikke mindre end 20 bidragydende Svende. Paa hvert Kvartalsmøde blev valgt en ny Oldgesell.

Af Regnskabet ser man, at Pengene gik til Betaling af Læge- og Apotekerregninger og til Geschenck til rejsende Svende. Igennem flere Aar betaltes saaledes »for Smedesvend P. Vigs Kur og Pleje hos J. Dragheim« ret betydelige Beløb.

I Januar 1863 var Svendene samlet til et betydningsfuldt Møde paa Oldermændens Bopæl for at vedtage følgende:

- »1) at der for Fremtiden ikke maa gives Geschenck,
- 2) at Svendene vedbliver at betale 6 Skilling ugentlig til en fælles Sygekasse,
- 3) at Mestrene forpligter dem til at tilbageholde Sygepengene af Svendenes Løn, som til hvert Quartal opkræves og udbetales til Oldgesellen efter en ham dertil medgivet Protokol, hvor enhver Mester indskriver, hvormeget af ham er betalt af sine Svende.
- 4) Tilrejsende og i Arbejde indtrædende Svende skal gøres opmærksom paa, at de maa vide dem fri for en eller anden smitsom Sygdom.
- 5) Enhver i Arbejde indtrædende Svend skal melde til Oldgesellen, hvad Tid og til hvem han staar i Arbejde, og ligeledes hvad Tid han maatte træde ud af Arbejdet.
- 6) For Sygdomme som kunde kaldes selvforvoldte erstattes intet af Sygekassen.
- 7) Understøttelse af Sygekassen eller rettere, hvor længe den syge kan faa Hjælp, bliver nærmere efter Omstændigheder at bestemme og, om fornødent gjøres, da med en Samling af Svende.«

Allerede næste Aar -- i Januar 1864 -- vedtoges dog paa et Møde, at der atter skulde betales Geschenck til rejsende Svende, »hvoraf det halve af Mestrenes Lade og det halve af Svendenes Lade og enhver tilrejsende faar 1 Mark.«

En af de sidste Svende, som blev optaget i Lauget paa gammeldags Maade, var Julius Jensen, som døde for faa Aar siden, og som vil være kendt af mange nulevende Viborgensere. Han var meget stolt af at være »zünftig Svend« i Viborg Smedelaug, og Protokollen beretter om hans Optagelse følgende:

»Aar 1863 d. 13. Juli fremstod for Laden Julius Jensen født i Viborg lært hos sin Fader C. Jensen, som begærede at blive gjort til Svend og efter at have fremlagt sin Attest for Svendepørens Udførelse og betalte da til Laden 1 Rigsdaler«.

50 Aar senere fik Julius Jensen paa en Laugssamling Tilladelse til at hænge et Sølvskilt paa Velkomsten, og i 1920 blev han udnævnt til Æresmedlem. I Aaret 1921 modtog han »Belønningsmedaillen i Sølv med Ret til at bære samme«, og han aflagde paa den efterfølgende Laugssamling en fornøjelig Beretning om sin Audiens hos H. M. Kongen i den Anledning, idet han med Stolthed fremdrog en Udtalelse af Kongen om, »at noget lignende ikke var sket siden Kong Hans' Tid«.

Et af Sølvskiltene.

Indtil 1861 havde Lauget med stor Regelmæssighed valgt ny Oldermann hvert andet Aar. Smedemester *Fr. Astrup*, som blev valgt i 1861, vedblev at være Oldermann til sin Død i 1866, og efter ham valgtes hans Søn Smedemester *Jens Astrup*, som fortsatte Fader

rens Forretning i Gravene, hvor nu Teatret er bygget. Der blev saaledes ikke nogen »Skilteflytning« ved den Lejlighed, og forøvrigt beretter Protokollerne mærkværdigvis intet om Laugsskiltet før i November 1884, da man paa et Møde af Mestres og Svendes træffer Bestemmelse om at slaa Mestrenes og Svendenes Ejendele sammen. Herunder nævnes foruden Pengemidlerne: 2 Velkomster af Tin, 52 forskellige Sølvskilte, 2 Lader, 1 Protokol i Mestrenes Lade, 1 Protokol i Svendenes Lade, 1 Fane, 1 Skafferstok og 1 Laugsskilt.

Pengemidlerne, som androg Kr. 434,71, indsattes i Sparekasse under Navnet »Smedelaugets Fond til Understøttelse af Enker«. Dette Fond er i de efterfølgende Aar forøget og opretholdes stadig.

Det smukke Laugsskilt vedblev at præge Gadebilledet i Gravene, indtil der efter Jens Astrups Død i 1897 blev valgt en ny Oldermænd. Smedemester *P. Christensen* modtog Valget, og Laugsskiltet blev det efterfølgende Aar flyttet til hans Bolig i St. Sct. Pederstræde paa gammeldags Maade.

Allerede i Marts 1905 ønskede *P. Christensen* at fratræde som Oldermænd, og i Stedet valgtes Smedemester *N. A. Møller*, til hvis Bolig i St. Sct. Hansgade Laugsskiltet blev flyttet Søndagen d. 2. April samme Aar. *N. A. Møller* tilhørte en gammel Smedeslægt, og selv var han en Smedemester af den gamle Type – stor og stærk, djærv og jovial. Medens han var Oldermænd, havde Lauget flere Gange Lejlighed til at paakalde Opmærksomheden paa fordelagtig Maade. Saaledes deltog Lauget i et Haandværkertog ved en Fest, som afholdtes i Sommeren 1909 til Fordel for det nye Teater i Viborg. Paa Smedenens Vogn

var opstillet en »arbejdende Smedie«, hvor Hammer-
slagene klang mod Ambolten, og Gnisterne føg fra
det glødende Jern. En Mængde Smede i blaa Bluser
og med Skødskind ledsagede Vognen og samlede
Penge ind fra Tilskuerne, hos hvem Vognen vakte
berettiget Opmærksomhed og Beundring.

I Aaret 1912 sendte Lauget efter Indbydelse 3 Re-
præsentanter til København for at deltage i Køben-
havns Smedelaugs 400 Aars Jubilæum. De ved denne
Lejlighed udstillede Laugsgenstande fra Viborg Smede-
laug hævdede sig smukt mellem de øvrige udstillede
Laugsgenstande.

N. A. Møller vedblev at være Oldermænd til sin Død.
I December 1914 valgtes da Maskinfabrikant *Peter
Schneevoigt* som Oldermænd, og hans Valg vakte stor
Begejstring indenfor Laugets Medlemmer, som alle
nærede stor Hengivenhed for den nye Oldermænds
særprægede Personlighed. Schneevoigts Virksomhed
og Schneevoigt selv var kendt over det meste af Lan-
det. Han var tilsyneladende en streng Mand, og hans
Smedelærlinge vidste, at de nemt kunde paadrage sig
en Lussing hos ham, men alle kendte hans varme
Hjerte og hans Hjælpsomhed overfor dem, der led
Nød, og hans mange Venner baade indenfor og uden-
for Smedelaugene glædede sig over hans muntre
Sind og djærve Vid, naar de var sammen med ham.
Laugsskiltet flyttedes til hans Forretning i Dumpen
i Oktober 1915 under Udfoldelsen af hele den gamle
Ceremoni, og Schneevoigt vedblev at være en skattet
og elsket Oldermænd til sin Død i 1929.

Samme Aar valgtes Smedemester *A. K. Jacobsen*
til Oldermænd. Han havde dengang nylig holdt 25-
Aars Jubilæum som Smedemester i Viborg, og han

nød stor Anseelse i Byen for sin faglige Dygtighed og sin noble og retskafne Karakter. Der var derfor stor Glæde indenfor Lauget over dette Valg, og Laugsskiltet har næppe nogensinde hængt hos en Smedemester med større Berettigelse, end da det kom til at pryde hans Smedie i St. Sct. Pederstræde.

Flytningen af Laugsskiltet foregik paa sædvanlig Maade den første Søndag i Maj 1930. I det efterfølgende skal gives en kort Beskrivelse af denne Ceremoni.

Kl. 3 samledes ca. 100 Laugsbrødre i den afdøde Oldermands Værksted, som var smukt pyntet med Flag og Bøgegrene. Laugsskiltet var taget ned og stod opstillet i en Bæreramme i Værkstedet. For Enden af et langt Bord var Laugets Regalier og værdifulde Minder fra gammel Tid opstillet. En Gave fra den afdøde Oldermands Søn – en lille Ambolt med Hammer til Brug for Laugssamlingernes Dirigent – blev indviet af den nye Oldemand og 2 Bisiddere.

Ved et Glas Vin takkes den afdøde Oldermands Enke og øvrige Slægt, og præcis Kl. 4 sætter Toget sig i Bevægelse med et Musikkorps i Spidsen.

Forrest gaar den ældste Svend med Skafferstokken, og herefter følger 2 Smede med Laugets gamle og nye Fane. Det næste Led i Rækken er 2 Smede, af hvilke den ene bærer Mestrenes Velkomst og den anden Svendenes Velkomst. Herefter følger 2 Smede med Mestrenes Lade og 2 med Svendenes Lade. Saa kommer selve Laugsskiltet. Det vejer ca. 200 Pund og bæres af 6 kraftige Smede, som har løftet det op paa Skuldrene, saa det kan ses af alle.

Alle de nævnte Smede er klædt i blaa Bluser og bærer rene Skødskind. Umiddelbart efter Skiltet føl-

ger Oldermændene og Bisidderne og derefter Laugets øvrige Medlemmer.

Processionen gaar fra Dumpen gennem Gravene og Reberbanen, hvor der gøres et kort Ophold ud for Haandværkerforeningens Stiftelse, medens Musikken spiller Melodien til en gammel Haandværkervise til Glæde for de gamle Beboere i Stiftelsen. Herefter svinger Toget om gennem Sct. Mogensgade og standser udenfor Borgmesterens Bolig. Fra Laugets Side bringes en Hilsen til Formanden for Byens Raad, idet man mindes den Tid, da Magistraten ledede Laugssamlingerne, og Borgmesteren takker og hilser Haandværkerstanden i Viborg.

Videre gaar Processionen til Haandværkerforeningen, hvis Bestyrelse er samlet paa Trappen mod Gaden. Ogsaa her udveksles Hilsener, og Processionen fortsætter saa gennem Sct. Mathiasgade mod sit endelige Maal — den nye Oldermænds Bopæl i St. Sct. Pederstræde. Stiger staar parat, og i Løbet af faa Øjeblikke har øvede og stærke Hænder løftet Skiltet op og fastgjort det til det Bærestativ, som er anbragt i Taget. Oldermændene lykønskes af en af Bisidderne, og idet han takker, inviterer han samtlige Laugsbrødre ind i Smedien til en Forfriskning.

Laugsskiltet er nu gledet ind paa en ny Plads i Byen, og det viser sig, at det smykker det Hus, som det hænger paa. Den tusindtallige Skare af Tilskuere, som har fulgt Optoget gennem alle Gaderne, spredes, idet hver enkelt synes at være en Oplevelserigere.

Om Aftenen samles Laugsbrødrene med deres Damer til en Festlighed i Haandværkerforeningen.

Laugsskiltet.

Smedemester A. K. Jacobsen døde allerede i 1932, og Laugsskiltet hænger nu paa Holstebrovej hos den nyvalgte Oldermænd Maskinfabrikant A. Philipsen.

Smedene i Viborg — Mestre saavel som Svende — mødes hvert Aar til den ordinære Laugssamling i December Maaned og glæder sig over det, som de ejer i Fællesskab; thi dette Fællesskab omfatter ikke alene de smaa Pengemidler, hvoraf de kan uddele beskedne Legater til Enker, ej heller alene de gamle Regalier, Protokoller m. m., som er omtalt i det foregaaende — men Fællesskabet omfatter tillige Bevidstheden om, at de alle har lært det ældgamle og skønne Smedehandværk, som de alle sætter en Ære i at kunne udøve, og som de med Glæde og Stolthed betragter som deres Fag. Det falder dem derfor ganske naturligt efter bedste Evne at opretholde de Skikke, som har

baaret Lauget frem gennem Aarene, og som de har taget i Arv efter Forgængerne, og de gør det ud fra Ønsket om vedblivende at kunne højne Faget og bevare det indenfor den faguddannede Kreds.

Derfor vil Viborg Smedelaug sikkert vedblive at bestaa langt ud i Fremtiden.

